

TATBİKİ GÜZEL SANATLAR YÜKSEK OKULU DEKORATİF RESİM BÖLÜMÜ EĞİTİMİNİN SEÇİLMİŞ SANATÇILAR ÜZERİNDEN TUVAL RESİMİNDEKİ MALZEME KULLANIMINA ETKİSİ

THE EFFECT OF THE TATBİKİ GÜZEL SANATLAR YÜKSEK OKULU (APPLIED FINE ARTS COLLEGE) DECORATIVE PAINTING DEPARTMENT EDUCATION ON THE USE OF MATERIALS IN CANVAS PAINTING THROUGH THE WORKS OF SELECTED ARTISTS

Z. Rüçhan Şahinoğlu Altınel*

DOI: 10.17490/Sanat.201559170

Öz

Bu makalede, Tatbiki Güzel Sanatlar eğitim sisteminin üç sanatçısı üzerinden tuval resmindeki farklı malzeme kullanımı incelenmektedir. Bu kapsamda Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'nun eğitim sistemi sergilenmekte, mezun sanatçılarla ve ilk dönem öğretim üyeleri ile yapılan söyleşiler ve sağladıkları dökümanlar/yapıt görselleri üzerinden konu anlatılmaya çalışılacaktır. Yazıda, Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu mezunu sanatçıların tuval üzerinde malzeme kullanımı ile geleneksel tekniklere getirdiği farklılıkların incelenmesi amaçlanmaktadır. Anahtar kelimeler: Sanat eğitimi, resim, malzeme resmi, karışık teknik

Abstract:

In this article, the effect of the Applied Fine Arts College Decorative Painting Department education system on the use of different materials in canvas painting is studied through the works of three artists. Within this scope, the education system of the Applied Fine Arts College is exposed and the subject is explained using the interviews held with artists who graduated from the college as well as the first period lecturers and the documents/artwork images they provided. The purpose of this article is to study the material use of the graduates of the Applied Fine Arts College on canvas and the differences they brought to the traditional techniques.

Key words: Art education, painting, material painting, mixed technique

Türkiye'deki sanat eğitiminin geçmişi üç önemli okulla başlamıştır. İlk sanat kurumu 1883 yılında eğitime başlayan ve bugünkü adıyla 'Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi' olan 'Sanayi-i Nefise' mektebidir. Okul, Osman Hamdi Bey tarafından Paris Ecole des Beaux-Arts modeline göre kurulmuştur.

İkinci kurum ise İsmail Hakkı Tonguç'un 1932 yılında Ankara'da kurduğu Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümüdür. Cumhuriyet'in erken yıllarında Anadolu'ya öğretmen yetiştirmek amacıyla böyle bir kurumun açılması gelecekçi eğitim politikalarının bir göstergesidir. Sanata ve eğitime yapılan bu ve benzer yatırımların daha sonraki eğitim örgütlenmelerinde de etkili olduğunu söylemek olanaklıdır. "Bir ulusun bütün ruhunun ve aklının sanatıyla ifade edildiği inancıyla, sanatı halkın hizmetine adanmış ilk filozof John Ruskin'in öğretilerini hatırlatan bu tasarımı, Halk Evleri ve Köy Enstitüleri'nin örgütlenmesine eklenir" (1).

Türkiye'deki sanat eğitimi sisteminde farklı bir duruşla yer alan üçüncü kurum ise 1957'de İstanbul'da kurulan Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu'dur. Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu'nun kurulması ile ilgili çalışmalar Mesleki ve Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü'nün (Müdür- Ferit Saner) 1 Kasım 1955 tarihli kararı ile başlamıştır. Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu'nun ilk Müdürlüğü'ne 1956 yılında Doç.Dr. Ahmet Sabri Oran (d.1905-ö.1972) getirilmiştir. Kurulum sürecinde Oran 1929-31 yılları arasında eğitim aldığı Stuttgart Technische Hochschule'deki hocası, İTÜ Mimarlık Bölümü'nün kuruluşunda görev almış olan Prof. Paul Bonatz (d. 1876- ö. 1956)'dan destek almıştır. Prof. Bonatz Tatbiki'nin kuruluşunda çalışması için öğrencisi de olmuş olan Prof.Dr. Ing. Adolf G. Schneck'(d.1883-ö.1971) i önermiş ve Tatbiki'yi kurma görevi, Avrupa'da bazı Bauhaus okullarının kuruluşunda da yer alan Schneck'e verilmiştir. Okul Beşiktaş'ta Dolmabahçe Sarayı'nın bahçesinde bulunan, önceden Baltacılar Dairesi adıyla anılan binada eğitime başlamıştır.

1961 yılı, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı, İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu Yönetmeliği'nde yer alan Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu'nun kuruluş amacını,

"Madde 1- Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu;

a) Birinci devresinde; memleket sanayiinin ihtiyacı olan ve artistik eğitim ile birlikte mesleğinin tekniğini üstün bir seviyede elde etmiş uygulayıcı sanatkar yetiştiren.

b) İkinci devresinde endüstri ve el sanatlarının muhtaç olduğu mesleğin tekniğine hakim, yeni buluşlar meydana getirmeye muktedir mütehassıs elemanlar yetiştiren iki devreli bir okuldur..." (2) göstermektedir.

Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu'nun amacını sanat ve zanaatın endüstriyel üretimle birleşimi diye özetlersek bunu Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nin model almış olduğu, Beaux-Arts akademik geleneğinden ayrılışı olarak da niteleyebiliriz. Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu'nun tuval resmindeki farklı malzeme kullanımına etkisine geçmeden önce model aldığı Bauhaus eğitim sistemine ve öğretilerine genel olarak değinmek yerinde olacaktır.

1919 yılında Walter Gropius (d.1883-ö.1969) tarafından Almanya, Weimar'da 'Stattlich Bauhaus' adıyla kurulmuştur. "Gropius bu okulda zanaatçıların ve sanatçıların eğitiminde ve üretiminde birlikte çalışmasını öngörmüş, güzel sanatlar ile uygulamalı sanatlar arasındaki ayrımı yok etmeyi amaçlamıştır" (3). Amaçlanan "...öğrencinin kişisel eğilimlerini

ve doğal yeteneklerini tanımaları ve geliştirmelerini sağlamaktır” (4). Bauhaus eğitiminde öğrenciye ‘keşif ve buluş’ yaptırmak ana ilke olmuştur. “Günümüzde Bauhaus ilkeleri üzerine temellenen çok sayıda sanat ve tasarım okulu bulunmaktadır” (5). Bu kurumlardan biri de Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu’dur. Bauhaus’u model alan Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu’nun kuruluşunda yer alan Dekoratif Resim, Tekstil, Mobilya ve İç-Mimarlık, Grafik, Seramik ilk bölümleridir. Kurulan bu ilk bölümlerin programlarının ve işlevlerinin Bauhaus okulunun modeli ve eğitim sistemi ile paralellik kurduğu gözlemlenmektedir. Gelişmekte olan yeni Cumhuriyet’in fonksiyonel ve estetik gereksinimlerine cevap arayan bir kurum görünümündeki okulun “Gerek zanaata verilen önem, gerek pedagojik bakış açısı, gerekse sanayi ile insanı birleştirme çabası göz önüne alındığında Bauhaus modeli Cumhuriyet ideolojisinin akılcı, yenilikçi, bütün insan modeline denk düşüyordu” (6).

Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Fotoğraf Bölümü Öğretim üyelerinden Prof. Barbaros Gürsel Tatbiki’de almış olduğu eğitimi ve öğretim üyelerini “Okulumuz benim serbest çevirim ile “BAĞEVİ” (Bauhaus) idi. Orada kalır, çalışır, çapalar, çabaldık... Bütün bu isimler, sonuna kadar deneyiciliği, yaratıcılığı (disiplinli düşünmek ile) ve bol bol malzeme harcayarak araştırmacılığı öğretti.” (7) diye açıklamaktadır. Bugün Resim ve Heykel Müzeleri’nde gördüğümüz ya da özel koleksiyonlarda izlediğimiz yapıtlarda tuval üzerine yağlıboya tekniğinin yetkin örneklerini görmekteyiz. Bu yazıda Tatbiki mezunu sanatçıların malzeme kullanımı ile geleneksel tekniklere getirdikleri farklılıkların incelenmesi amaçlanmaktadır. Kuruluşundan 14 yıl sonra 1971 yılında ‘Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu’ (TGSYO) olarak değiştirilen bu kurumun Dekoratif Resim Bölümü eğitim sisteminin tuval resmindeki farklı malzeme kullanımına geçmeden bölümün tarihçesine kısaca göz atmak yerinde olacaktır.

Kurumun geçmişi ile ilgili sınırlı sayıda kaynak olduğu için, diğer taraftan yazılı bazı bilgilerle sözlü bilgiler arasında çelişkilerle karşılaşıldığından Tatbiki mezun sanatçılarla ve ilk dönem öğretim üyeleri ile yapılan söyleşiler ve sağladıkları dokümanlar/ yapıt görselleri üzerinden konu aktarılmaya çalışılacaktır. Tatbiki’nin kuruluş yıllarında öğretim üyeliği yapmış olan, Stuttgart Güzel Sanatlar Akademisi mezunu Frank Metzger, Herwig Schubert, Hans Bauerle ve Tatbiki mezunu öğretim üyelerinden Erol Eti, Metin Şahinoğlu, Nevzat Yüzbaşıoğlu, Hüsamettin Koçan, Tayfun Erdoğan ve mezunlardan Murat Morova yazıya katkıda bulundular.

Stuttgart Güzel Sanatlar Akademisi’nde öğretim üyesi olan Schneck, Tatbiki’nin ilk öğretim üyelerini de bu kurumdan seçmiştir. Bütün bölümleri ortak bir platformda birleştiren, birinci sınıftaki en önemli ders Frank Metzger’in (d.1929) verdiği ‘Temel Sanat Eğitimi’dir. 1957’den 1964’e kadar kurumda çalışan Frank Metzger’in öğrencilerine çeşitli malzemelerle (cam, ip, ahşap, metal, tel vs.) ve üç boyutlu uygulamalarla yaptırdığı deneysel çalışmalar farklı malzeme kullanımına geçişteki en önemli temellerden birini oluşturmuştur.

Frank Metzger o yıllarda yapılan çalışmalarını aşağıdaki cümle ile özetlemektedir. “57 yıl önce başladığımız görsel süreç, grafik programları, CAD vs. ile

bugün gerçekleştirilebilenlerin sadece küçük bir parçasını kapsamaktadır (bütünleşik uygulama ve tasarım için bir temel oluşturan kontrastlar, varyasyon, kombinasyon, devinim, ritim, düzenlemeler, grid sistemi, kinetik, bilişsel ve sezgisel yaklaşımlar gibi sentaktik değerlerin tüm parametresinden bahsetmekteyim). Bu, hem uygulamalı tasarım hem de Güzel Sanatlar için hala heyecan verici bir konudur...”(8).

1973 yılı T.C. İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu Eğitim-Öğretim Planları Broşüründe Temel Sanat Eğitimi dersinin amacı; “...öğrencileri yeni çıkışlara, yeni deneyişlere ve olanaklara yönelten; onlara yeni bir bakış ve görüş sağlayan, onların her çeşit yaratıcı ve yapıcı güçlerini geliştiren, kişisel sanat yeteneklerinin yön ve gücünü ortaya çıkaran bir temel eğitim olarak bütün bölümlere uygulanır.” (9) diye açıklanmıştır.

“Tatbiki’de yaratıcı birey yetiştirmeyi amaçlayan yeni bir eğitim metodu uygulanır. Bu metod, dünyada ilk kez Almanya’da kurulan Bauhaus’ta ele alınmıştır”(10). 1973 yılı planında öğrencilere kazandırılmak istenen bireysel yaratıcılığın ve deneyselliğin Tatbiki’nin Bauhaus ile devam eden bağını göstermektedir. Kurum öğretim programıyla farklı malzemelerle deneysel çalışmaları önererek sanat ve tasarım süreçlerindeki değişimlerde etkili olmuştur. Bauhaus eğitim ilkelerinin Tatbiki üzerindeki etkilerini bu derste yapılmış deneysel öğrenci işlerine ait görsellerden izlemek mümkündür (Resim 1-5).

Tatbiki Güzel Sanatlar Okulunun ilk yıllarında diğer bir etkili isim Buluş Kompozisyon ve Modelden Resim dersleri için görevlendirilen Herwig Schubert’dir (d. 1926). 1973 yılı T.C. İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu Eğitim-Öğretim Planlarında dersin amacı “...resim ve şekillendirme eğitiminde yaratıcı anlatım dilinin kazanılmasıdır.” (11) şeklinde yer almıştır.

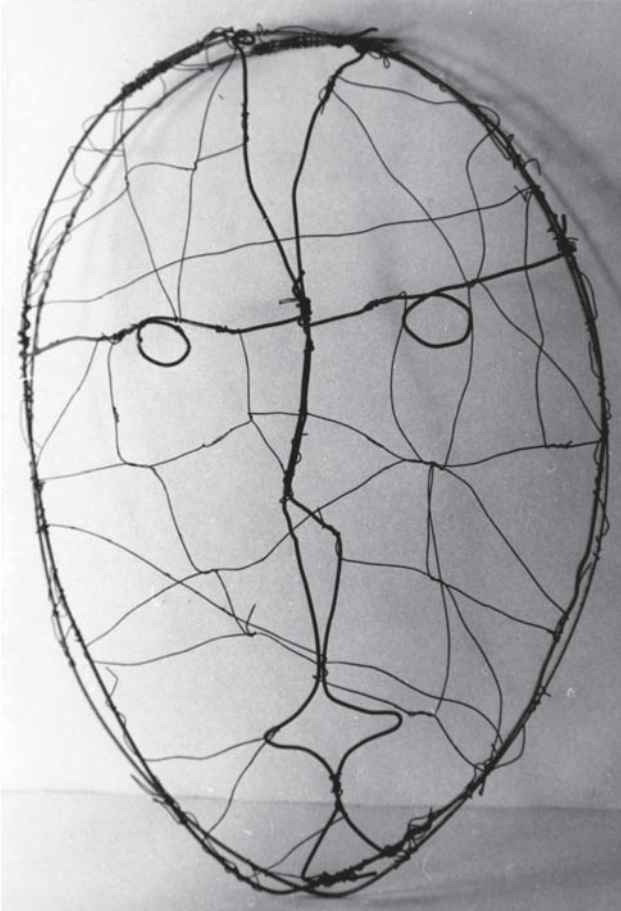
Dersin metodu için ise “İkinci sınıfta başlayan bu derste akademik kural-lara kaçmadan gününe özgü anlatımlara varabilmesi için öğrenciye form ve renk ilişkileriyle bunların anlatım olanakları araştırıcı açıdan aktarılır. III. sınıfta resim mekân ilişkileri kurularak kompozisyon fikri geliştirilir. Son sınıf proje yılı kabul edilerek duvar resmi çalışmalarına ağırlık verilmelidir.” (12) yazmaktadır.

Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu’nda Dekoratif Resim Bölümü’nü ayırıcı bir kimlikle konumlandıran derslerden Duvar Tekniklerine Giriş, Duvar Dekorasyonu ve Tatbikatı derslerini 1958-62 yılları arasında Prof. Schneck’in seçtiği öğretim elemanlarından Hans Bauerle (d.1931) vermiştir. Sanat ve Tasarım Eğitiminde Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu Gerçeği adlı kaynakta Prof. Schneck Bauerle için “Resim Bölümünün öğrencileri, pratik eğitimlerini, öğretim elemanı Her Bauerle’den alabilecekler. Çünkü Her Bauerle, duvar tekniklerinin hepsine hakim durumdadır.” (13) demektedir.

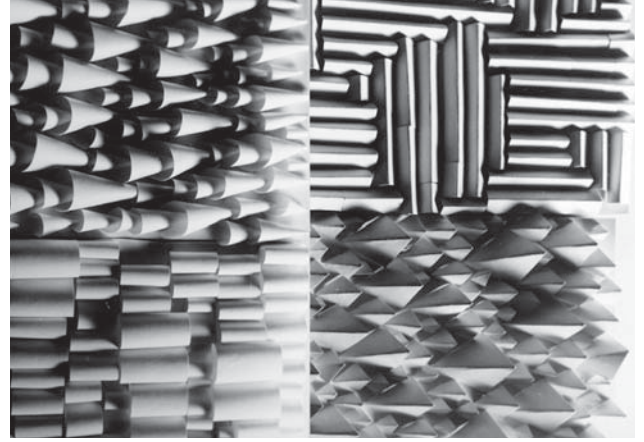
1973 yılı T.C. İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu Eğitim-Öğretim Planları Duvar Dekorasyonu Teknikleri dersinin amacı “Mimaride bütüne varılabilmesi için mekân değerlendirmesine katkıda bulunacak çalışma ve uygulamaların yapılmasıdır.” (14) cümlesiyle belirtilmektedir. 1972 yılı İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu broşürünün

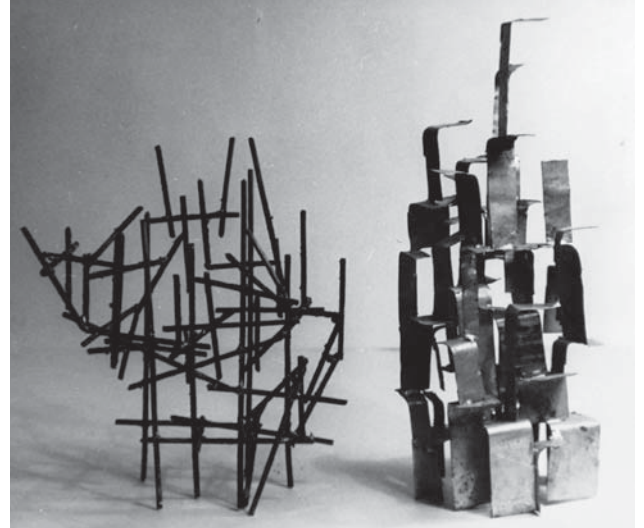
Resim 1. Temel Sanat Eğitimi dersi öğrenci çalışması, Frank Metzger Arşivi.

Resim 2. Temel Sanat Eğitimi dersi öğrenci çalışması, Frank Metzger Arşivi.

Resim 3. Temel Sanat Eğitimi dersi öğrenci çalışması, Frank Metzger Arşivi.

Resim 4. Temel Sanat Eğitimi dersi öğrenci çalışması, Frank Metzger Arşivi.

Resim 5. Temel Sanat Eğitimi dersi öğrenci çalışması, Frank Metzger Arşivi.

Resim 6. Duvar Resmi Teknikleri Dersi'nde öğrenciler çalışırken, Hans Bauerle Arşivi.

“Henüz var olmayan şeye biçim vermek” başlıklı giriş yazısında, “Okulda öğrencilere hazır biçimleri öğretmek veya taklit ettirmek diye bir yol yoktur. Öğrenci kendisi buluşa ve yaratmaya sevkedilmekte ve yaratabildiği değerlerin bilincine varmasına yardımcı olunmaktadır.” (15) denilmektedir. Yapılan çalışmalarda form, renk, yüzeysel anlatım teknikleri gibi konular çağın sanat anlayışına koşut bir yaklaşımla irdelenmiştir (Resim 6-8).

Temel Sanat Eğitimi, Buluş Kompozisyon, Duvar Tekniklerine Giriş, Duvar Dekorasyonu ve Tatbikatı derslerinde alınan bilgiler ile kuvvetlenen öğrencilerin malzemelerle özgürce deneyler yapmaları, onları tuval resminde yeni teknikleri deneme konusunda cesaretlendirmiştir.

Bauhaus etkisiyle Dekoratif Resim Bölüm programının içeriği ilk yıllarında ağırlıklı olarak tekniğe ve deneyselliğe dayanan derslerden oluşmuştur. Tatbiki'nin kuruluşundan beri eğitim programında değişiklikler olmasına karşın bölümün derslerinin iki ana eksen üzerinden yürüdüğü gözlemlenmektedir.

Tatbiki döneminde Buluş Kompozisyon adı altında yapılan ders Resim Sanatı Dersine evrilmiş, Duvar Dekorasyonu adı altında yapılan ders ise 20. yy. sanatının değişken yapısına benzerlik gösterecek biçimde kendi içinde bölünerek Seçimlik Atölyelere dönüşmüştür. Bugün Seçimlik Sanat ve Tasarım dersleri adını alan atölyeler; Cam Sanatı, Duvar Resmi, Özgün Baskı Resmi ve Malzeme Resmi'dir. Tablo.1 tarihsel sıraya göre bu dersleri ve dersleri veren öğretim üyeleri göstermektedir.

Kuruluşundan beri kurumda verilmiş olan Temel Sanat Eğitimi, Duvar Dekorasyonu dersi ve halen verilmekte olan Seçimlik Sanat ve Tasarım dersleri, mezun sanatçıların tuvallerinde farklı malzeme arayışlarına yönelmelerinde etkili olmuştur. Türk resim sanatında tuval resmindeki geleneksel yaklaşımı kırarak, malzemeyle kurdukları iletişimi özgün kimliklerle yapıtlarına yansıtan Tatbiki Dekoratif Resim bölümünden mezun, öncü sanatçılarımızdan Hüsamettin Koçan, Tayfun Erdoğan ve İç Mimarlık Bölümü'nden mezun Murat Morova'nın resimleri üzerinden ve aktardıkları bilgilerin katkılarıyla konu irdelenecektir.

Resim 7. Duvar Resmi Teknikleri Dersi'nde öğrenciler çalışırken, Hans Bauerle Arşivi.

Resim 8. Duvar Resmi Teknikleri Dersi öğrenci çalışması, Hans Bauerle Arşivi.

1969-1970 eğitim ve öğretim yılında Tatbiki'den mezun olan Hüsamettin Koçan'ın (d.1946) üretim sürecine baktığımızda 80'li yıllarda pentür çalışmalarını yaptığını görmekteyiz. O yıllar ve öncesi hakkında Koçan; “Ben öğrenciyken pentür yapmadım. Rölyefler, scrafitolar yaptım ve mezun olduktan sonra uygulama alanı da bu malzemeler üzerinden gitti; çünkü mimariye resimler yaparak hayatta kalmaya çalışıyorduk. O sırada resim de satılmıyordu” (16) demektedir. 80'lerde küçük küçük pentürler yapan Koçan bu çalışmalarını bir araya getirerek, bunlarla Anadolu arasında bağlantı kurmaya çalışmaktadır. Bu yıllarda ‘Asılı Resimler Açısından Halk

Resimleri' başlıklı asistanlık yeterlik tezini bitirmesi, 90'lara geldiğinde Anadolu kültürüne olan ilgisi ve bu konudaki araştırmalarının da etkisiyle Anadolu'nun Görsel Tarihi- Fasikül-1 (1993) serisine başlamıştır. Bu tarihten sonra sanatçının tuvallerinde pentür azalırken, malzeme kullanımı ağırlık kazanmıştır. Bu seri ile tuval üzerine kullanmaya başladığı ve bugüne kadarki üretiminde başat malzeme olan çamur (toprak) girmektedir. "Uzaktan bakışla 'yeryüzü kabuğu olarak tanımladığımız toprak, öte yandan da coğrafi olduğu kadar doğasal ve kültürel anlam çoğulluğuyla, Hüsamet'in Koçan'ın önemli sanatsal gereçlerinden biridir ve resminin alt yapısını oluşturur" (17).

Osmanlı-Fasikül II (1994) serisinde ise Koçan, tuval üzerinde toprak, yaprak, mürekkep ve kâğıt kullanmıştır. Hüsamet'in Koçan Selçuklu- Fasikül III (1995) serisinde kasnağı kaldırarak direk olarak tuval bezi üzerine çalışmış ve yapıtlarında tuvalin klasik kullanımına ait algıyı değiştirmiştir (Resim-9). Koçan tuval bezi üzerine Selçuklu formlarını çamurla oluşturmakta, kurutmakta, çatlamasını beklemekte, poli-izolan (poroz doldurucu) sürmekte, sonrasında da renklendirmektedir. Ayrıca yapıtları loş ve nemli bir mekân olan Alanya tersanesinde sergileyeceğinden üzerine mumla kaplamıştır. Mum hem yapıtları nemden korumakta, hem de kasnağı olmayan işlerin katı bir halde durarak sergilenmelerini sağlamaktadır. Kendisiyle yapılan bir söyleşide bu durumu "Anadolu'da muskaları ve başka nesnelere korumak, kimi Selçuklu gömülerinde ölü sultanları geleceğe bozulmadan aktarmak için kullanılan- mum ile kapladı." (18) cümlesiyle vurgulamaktadır. Koçan bir anlamda Selçuklu'nun geleneklerinden referans alarak aynı ritüeli yapıtlarında da uygulamaktadır.

Resim 9. Hüsamet'in Koçan, Selçuklu- Fasikül III, 1995, Hüsamet'in Koçan'ın izniyle.

Resim 10. Hüsamet'in Koçan, Körler için Resimler, Tuval üzerine karışık teknik, 2004, Hüsamet'in Koçan'ın izniyle.

Koçan'ın malzeme ile ilişkisini yansıtan diğer bir sergi, Efkâr Kırıkları'dır (2000). Dragoslu olmayıp, içip, efkarlanıp atmış oldukları şişelerin kırıklarından yola çıkan bu sergide kavram, Koçan'ın Dragos sahilinden topladığı cam kırıkları üzerinden aktarılmaktadır.

Körler için Resimler Serisi'nde (2004) Koçan, malzemenin yarattığı dokunsal duyu üzerinden görme engellilerle çalışmaları arasında iletişim kurmayı amaçlamıştır (Resim 10). Koçan kavramı ileten dokunsal plastik etkileri yaratmak için çamuru doyurulmamış tuvalin arkasından sürmekte, kuruyup çatlamasını beklemektedir. Bu suretle tuvalin ön yüzünde plastik etkiler elde ederken tuvalin arkasındaki ana malzemeyi poli-izolan (poroz doldurucu) ile sabitlemektedir. Diğer taraftan Hüsamet'in Koçan, bu sergideki çalışma yöntemi ile camaltı halk resmi arasında bağ da kurmaktadır. "Bu dizide de camaltı resimlerinde olduğu gibi sanatçı, göz ile kendi arasında bir perde gibi tuvali koyar ve kendini geriye, geçmişe, yokluğa saklar. Eylem arka yüzde gerçekleşmiştir ama biz, ön yüzeye yansıyanları izleriz" (19).

Koçan malzeme olarak kullandığı çamur için, "Ben Anadolu'yu anlatıyorum, Anadolu bir kara parçası, onun mekânı niçin çamur olmasın? Ondan sonra oturdum, çamur nasıl kullanılmış, kerpiç nasıl yapılmış ve korunmuş araştırdım. O süreci yeniden geri dönerek öğrendim." (20) demektedir. Bu süreçten sonra Anadolu'daki geleneksel kerpiç yapımın-

dan etkilenecek başat malzemesi çamura, kıl katarak kullanmaya devam etmektedir.

Tuz Tadı (2006) başlıklı sergisinde slikonu tüm yüzeyi kaplayan bir malzeme olarak kullanan Koçan gene halk sanatına göndermeler yaparak izleyici ile kavramı anlatan diğer malzemeler arasına şeffaf bir tabaka koymaktadır. "...teknikçi devam ettirmenin, korumanın yanı sıra geleneksel camaltı resimlerinin izleyiciye yarattığı 'başka/öte mekânda olma' duygusunu da yaratmayı amaçlar. İster camaltı, isterse sır altı teknikçi olsun, ona dokunan ya da onu gören tarafından bir uzakta olma hissi yaratır." (21).

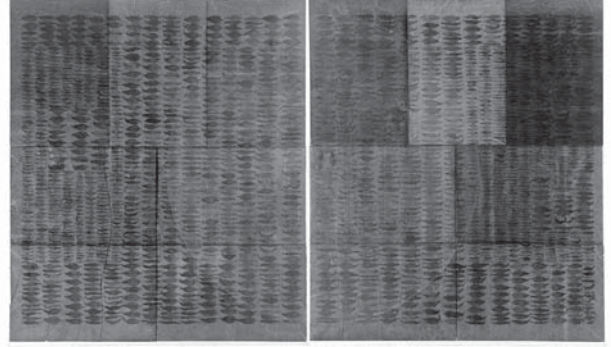
Hüsametin Koçan ile Mayıs 2014 tarihinde yapılan röportajda günü-müze kadar uzanan sanatsal üretiminde malzemeyle olan diyalogunu; "Çamur girdi, çamurla birlikte mumlama girdi, ondan sonra bu uzadı uzadı, pullar, kağıtlar, slikon girdi ve bütün bunlar benim sanatsal arka planımda yer alan yapılar. Halk resimleri ile ilgili çalıştığım için camaltı resimlerin öyküsü benim açımdan çok ilginç. Slikon camaltı geleneği ile girdi resimlerime. Altı ay uğraştık bu malzemeyi ehlileştirmek için. Bir malzemeyi yönetmeyi öğreniyorsunuz. İçinde bulunduğunuz toplumu dinleyerek, anlayarak, çağın malzemesi ile çağın duygusuyla ona yaklaşırsanız, o ister istemez sizi belli bir yenilenmeye doğru götürüyor. Yani gözükken malzeme çeşitliliği de odur. Malzeme kullanımının arkasında tabiki Tatbiki geleneğinin büyük gücü var..." (22) diye özetlemektedir.

1979 yılı Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu mezunlarından Tayfun Erdoğan'ın sanatsal üretimine bakıldığında sanatçının tuval üzerinde geleneksel malzemenin dışına çıktığı görülmektedir. 1970'lerde tuvallerinde, Türkiye'de zor bulunan bir malzeme olan akrilik boya kullanmaktadır. Akrilik boyanın sanatçıya getirdiği yenilik, hızlı ve üstüste çalışma olanağıdır. Malzemeyi transparan bir şekilde üstüste kullanması katmanlar yaratma düşüncesini doğurmuştur. Sanatçı bu süreçte bir takım katmanları örtüp, üstünü tekrar boyayarak, sonra ara katmanları tekrar sökerek arkadaki katmanları göstermiştir. 80'li ve 90'lı yıllarda bu teknikçi daha da geliştiren Erdoğan, lateks ve benzeri malzemelerle tuvali maskeleyip, üstünü boyayıp, tekrar açarak ve bunun sürekli tekrarlanması ile tuvalerini oluşturmuştur. Daha sonraki yıllarda kum, kil, toprak gibi doğal malzemeler kullanmaya başlayan Erdoğan, resimlerinde fotoğrafı da dahil ederek bir çöller yaratmaya çalışmıştır. Tayfun Erdoğan, bu dönemden sonra üreteceği işler hakkında "İnsanlığın kültür katmanlarının bir şekilde yıkılıp, kapanıp, yeniden açılmasıyla yeniden bir topoğrafyayı, yeni bir coğrafyayı oluşturması düşüncesi kâğıt resimlerimin ana teması olmuştur..." (23) demektedir. Erdoğan sonraki çalışmalarında boya kullanmayı tamamen bırakmıştır.

Kullandığı transparan malzemenin içine bitki dünyasından seçtiği yapıları, çiçekleri gömerek katmanlar oluşturmaya başlamıştır. Erdoğan resimlerdeki bitki kullanımı ile ilgili "...Resimlerimdeki bitki kullanımı hazır form olma odaklıdır ve bitkinin çeşitli anlamlarına, sembolikliğine yaslanmadan yüzeyde tekrar nesnesi olarak yer alır... Çini'den taş işçiliğine uzanan bitki kullanımının mimariye eklenmesi, mimaride yaşayan çoğunlukla dekoratif diye önemsenmeyen arkasındaki düşüncenin-yaklaşımın algılanmadığı bu yapıya yeniden bakma niyetidir..." (24) demek-

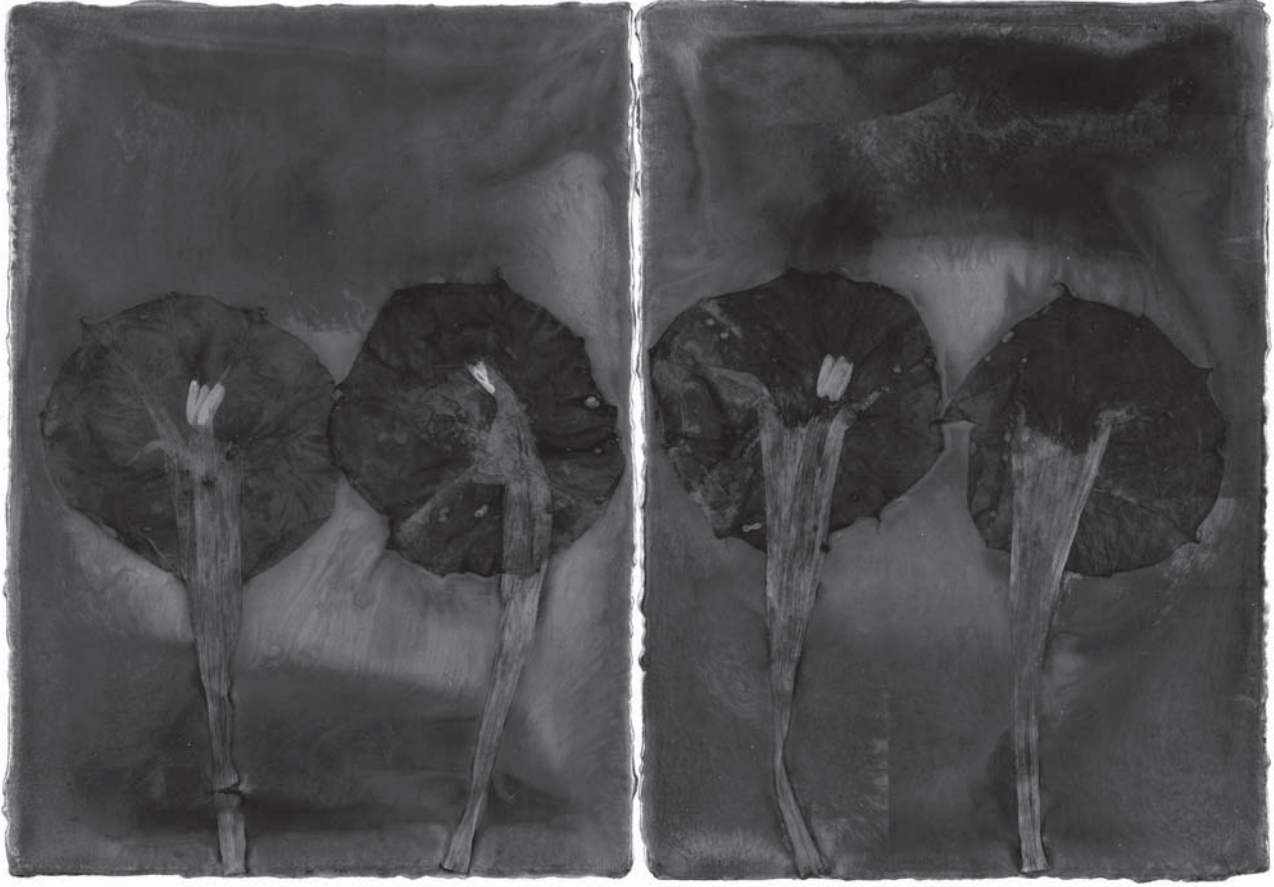
tedir. Bir başka deyişle "Tayfun Erdoğan'ın sanat anlayışı, geleneksel olanla çağdaş olan arasında kurulan biçimsel ve içeriksel dengeyle yepyeni bir görsel dil yaratma çabası olarak özetlenebilir" (25).

Bu işleri ile pentürün alışılmış yapısının tamamen dışına çıkan sanatçı, tuvale ne fırça ile boya sürmekte, ne şablonlar kesip içini boyamakta, ne de pistole ile boya püskürtmektedir. Sanatçı işlerinde başat malzeme olan çiçekleri çok büyük boyutlardaki defterler arasında kurutmaktadır. Erdoğan, çeşitli seyahatler yaparak topladığı veya bazen satın aldığı çiçeklerin renklerini tamamen kaybedebilmesi için, bir kaç defter değiştirerek en az altı aylık bir sürede kurutabilmektedir. Bu ön hazırlık dönemi Erdoğan'ın emek yoğun resimlerinin alt yapısını uzun süreçlerde oluşturduğunu göstermektedir. Kurutulmuş bitkileri tuval üzerine akrilik bir malzeme ile uygulayan Erdoğan, aynı yaklaşımı katmanlar halinde sürdürmektedir (Resim 11). Tuval üzerine yaklaşık yüzelli katmana varan yoğun bir emek süreciyle resim tamamlanmaktadır. Tayfun Erdoğan çalışmalarını kısaca "Konvansiyonel olmayan bir pentür, pentür gibi olmayan bir pentür" (26) cümleleriyle açıklamaktadır.

Resim 11. Tayfun Erdoğan, Tuval üzerine karışık teknik, 230x390 cm., 2008, Tayfun Erdoğan ve Galeri Nev'in izniyle.

Tuvalerinde boyanın yerini pirinç, gümüş ya da bakır varaklar almaktadır. Varakları nemli ortamda bırakarak, buharla ve başka kimyasallarla eskitmektedir (Resim 12). Bu malzemeler Erdoğan'ın istediği renge dönüşmektedir. Bu bilgilerini Tatbiki'de almış olduğu eğitime dayandırmakta olan Erdoğan, Tatbiki eğitimini "...Örneğin gravür metal kalıba resmi kazırken bakır plakanın nasıl aşındırılacağını öğreniyorsun; kesmeden aşındırmaya, metalin oksitlenmemesine kadar bir çok teknik sürece hakim oluyorsun, aynı süreçte başka projelerin için camla, kumla, sıvayla da çalışabiliyorsun. Çeşitli malzeme kullanımları, teknik deneyimler ve bilgiler farklı atölye ve hocalardan öğrenilir. O nedenle eğitim tek bir atölye odaklı değildir, neredeyse birbirinden bağımsız gibi duran bilgi alanlarından öğrencilerin biriktirdikleriyle bireysel bir yapı oluşturmaları hedeflenir. Bauhaus okullarıyla Görsel Sanatların temel öğelerinin aktarımı Temel Sanat Eğitimi dersleri ile elemanter bir yapıya kavuşmuştu. Nokta, çizgi, renk, doku, vb. elemanların dans, müzik ve edebiyat gibi diğer sanat alanlarıyla da ilişkilendirilerek verilmiştir. Aslında bu elemanter yapı eğitim modelimizin temelini oluşturur ve atölye yaklaşımlarından bağımsız olarak öğrencinin kendi özgün dilini kurmasını hedefler..." (27) sözleriyle anlatılmaktadır.

Resim 12. Tayfun Erdoğan, Tuval üzerine karışık teknik, 31x44 cm., 2009, Tayfun Erdoğan ve Galeri Nev'in izniyle.

Farklı bir disiplinden gelmesine karşın, Erdoğan ve Koçan gibi, Tatbiki'nin çatısı altında verilen yetkin sanat eğitime çalışmaları temel-lenen Murat Morova, malzemelere kendine özgü kişisel yaklaşımıyla Türk Resim Sanatında farklı bir duruşla yer almaktadır. 1976 yılında Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu İç Mimarlık Bölümü'nden birincilikle mezun olan Morova 90'ların başına kadar İç Mimar olarak çalışır ancak 80'lerin sonunda o yılların siyasal karmaşası, baskısı ve yeni para kazanan sınıf ile arasındaki görüş farklılıkları, Morova'ya 'Yeni bir hayat olabilir mi sanat?' sorusunu sordurur. Radikal bir karar ile alan değiştirerek sanatsal yolculuğuna başlar. "Çok özgürdüm, bu özgürlüğümü neye borçluyum? O özgürlüğü Akademi kökenli olmamaya borçluyum belki... Tasarım dünyasından gelmek kendimi malzeme kullanımında çok özgür hissettirdi. Sonra gene okul dönemini gözden geçirirsek; çok iyi bir Temel Sanat Eğitimi aldık. O dönemin Temel Sanat hocası Mümtaz Işingör'ü büyük bir vefa borcuyla anmak isterim. Hem geleneksel teknikleri gösteren, desene önem veren, hem de üç boyutlu işler yaptıran, malzeme kullanımını özgür bırakan... Kurum küçük olduğundan bölümler arası hiyerarşik bir yapı yoktu. Dersin olmadığı bir gün bir resim atölyesine gidersen, hoca gelir, senin ne işin var? demez. Tatbiki'den topladığım izlenimler çok değerli. Şimdi geriye dönüp baktığımda, tekstilden seramiğe, fotoğraftan resime, iç mimarlık atölyesinden ağaç bilemeye... Tatbiki'nin bu yapısının çok faydasını gördüğümü düşünüyorum" (28).

Murat Morova, 1998 yılında Urart Sanat Galerisi'nde açmış olduğu 'Dil ve Suret' sergisinde kendi güncesi üzerinden dervişlerin çilehaneye girdiklerinde yazdıkları yazıların şemaları ile ilgili çalışmaktadır. Bu sergi hem anlatım dili olarak hem de malzeme anlamında Morova'nın işlerinde bir milat noktası olmaktadır. Morova bu sergisi hakkında, "Dil-Suret sergisinde farklı malzemeler kullandığım ilk sergiydi. El yapımı kâğıtlar, cam, kaligrafi bu sergimde kullandığım malzemelerdi.... Bütün kullandığım malzemelerde bir şekilde hep bir geçicilik duygusu var. Bir paslanmışlık, bir çürüme... Zamanı kendi içinde de gösterebilecek olan malzemelere karşı da bir zaafım var" (29) demektedir.

Sanatçının 2007 yılında Galeri Nev, İstanbul'da açmış olduğu 'Menazir-i Mensiyye' sergisi bir yolculuk hikayesidir (Resim 13). Sanatçı yolculuk kavramıyla ilgilenirken seyahatnameleri incelemekte, bunların estetik dile dönüşümünü araştırmakta ve kendi deyimi ile harikulade bir eser olan 'Sefer-i Irakeyn'i incelemektedir. Morova Matrakçı Nasuh'un estetiğinde; aynı kadraj içindeki bazı şeylerin klasik perspektife uygun oluşunu, bazı şeylerin ise kuş bakışı duruşunu, kendi dünyayı algılama şekline yakın bulmaktadır. Matrakçı Nasuh minyatürleri ile kendi yaşama bakışı ve seçiciliği arasında paralellik kurmaktadır. Bunun üzerine sergiyi atölyede kurgulamak yerine Matrakçı Nasuh gibi gerçek bir yolculuğa çıkar. Bu yolculukta Matrakçı'nın güzergahından farklı bir yol çizmektedir.

TABLO 1

TGSYO/ MÜGSF Resim Bölümü Temel Dersler ve Öğretim Üyeleri		
Öğretim Üyeleri	Desler*	Çalıştığı Yıllar
Herwig Schubert (d.1926)	Serbest Resim (Buluş Kompozisyon) Dersi	1957-1962
Hans Bauerle (d.1931)	Duvar Dekorasyonu ve Tatbikatı	1958-1962
Mazhar Resmor (d.1901-ö.1977)	Vitray	1958-1962
Erol Eti (d.1936)	Serbest Resim (Buluş Kompozisyon)/ Resim Sanatı	1962-2001
Mustafa Pilevneli (d.1940)	Malzeme Bilgisi/ Duvar Resmi	1962-2002
Metin Şahinoğlu (d.1936)	Serbest Resim (Buluş Kompozisyon)/Resim Sanatı	1962-2002
Walter Schimph (d.1928)	Malzeme Bilgisi	1963-1969
Bernard Müller	Serbest Resim (Buluş Kompozisyon)/ Resim Sanatı	1963-1965
Nevzat Yüzbaşıoğlu (d.1938)	Malzeme Bilgisi/ Malzeme Resmi	1963-2002
Helmut Hungerberg (d.1935)	Serbest Resim (Buluş Kompozisyon)/ Resim Sanatı	1965-1971
Oktay Maral (d.1940)	Malzeme Bilgisi/ Cam Resmi	1966-1994
İlyas Ergin İnan (d.1943)	Serbest Resim (Buluş Kompozisyon)/ Resim Sanatı	1968-1998
Sema (Arıman) Arıgil (d.1944)	Malzeme Bilgisi/ Halı Resmi	1973-2004
Balkan Naci İslimyeli (d.1947)	Resim Sanatı	1973-1999
Hüsamettin Koçan (d.1946)	Serbest Resim (Buluş Kompozisyon)/ Resim Sanatı	1975-2006
Kadri Özaten (d.1947-ö.2014)	Serbest Resim (Buluş Kompozisyon)/ Resim Sanatı	1975-1999
Cevat Demir (d.1946)	Malzeme Bilgisi/ Cam Sanatı	1975-2006
Filiz Başaran (d.1951)	Serbest Resim (Buluş Kompozisyon)/ Resim Sanatı	1978-
Kemal Gürbüz (d.1949)	Malzeme Bilgisi/ Malzeme Resmi	1978-
Tayfun Erdoğan (d.1958)	Serbest Resim (Buluş Kompozisyon)/ Resim Sanatı- Özgün Baskı Resim	1981-
Mürteza Fidan (d.1963)	Resim Sanatı- Özgün Baskı Resim	1988-
Devabil Kara (d.1962)	Resim Sanatı- Duvar Resmi	1988-
Kerim Kılıçaslan (d.1963)	Resim Sanatı- Duvar Resmi	1992-
Sevil Saygı (d.1967)	Malzeme Resmi	1992-
Zafer Mıntaş (d.1965)	Resim Sanatı- Özgün Baskı Resim	1992-
Hakan Onur (d.1965)	Cam Sanatı	1995-
Rüçhan Şahinoğlu Altınel (d.1970)	Resim Sanatı	1995-
Elif Çelebi Taktak (d.1973)	Resim Sanatı	2000-

*TGSYO'nun kuruluş yıllarındaki ders adları ve MÜGSF'deki güncel ders adları kullanılmıştır. Bu tarihler arasındaki ders adı değişiklikleri tabloda gösterilmemiştir.

Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi mezunları hakkında Esra Aliçavuşoğlu, "Özellikle 70'lerden sonra çağdaş Türk sanat ortamında gözlemlendiğimiz çoğulcu görüşlerin, malzeme çeşitliliğinin, deneysel yaklaşımların, arayışların ve dolayısıyla Tatbiki ya da güncel adıyla Marmaralı sanatçıların da büyük etkisi olduğu ifade edilebilir" (35) demektedir.

Tatbiki ve Marmara mezunu sanatçılar, diğer alanlarda olduğu gibi teknoloji çağının ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel olaylarını da kendi alanlarına ait materyallerle tuvallerine yansıtmışlardır. Bu üç sanatçının kavramla şekillenen yapıtları Dekoratif Resim Bölümü'nün değişerek günümüz sanatıyla koştur güncel içeriğini yansıtmaktadır. Geleneksel teknikleri anlatım dilinde yetersiz bulan bu üç sanatçı, tuvallerinde geleneksel olmanın ötesine geçerek, malzeme ve teknik yorumlarla yeni üretimlere girmişlerdir.

Bauhaus geleneğinin etkisiyle kurulmuş olan Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu eğitiminde deneysel eğitim sistemi sanatçıların malzeme seçimindeki özgürlüğü ile sonuçlanmıştır. Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu eğitiminin verdiği malzeme kullanımındaki serbestlik ve deneysellikle sanatçıların ister tuvallerinde isterse mekâna yayılan işlerinde farklı üretim biçimlerine yakınlıkları gözlemlenmektedir.

Çalışmada ele alınan üç sanatçının tuvallerinde yeni ve farklı malzeme kullanımına olan yakınlıkları Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'yla başlayan, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü'yle süren deneysel eğitim modelinin sanatsal yansıması olduğu söylenilebilir.

*Doç. Z. Rüçhan Şahinoğlu Altınel

Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü
Küçük Çamlıca, 34718, Acıbadem, Kadıköy/ İstanbul
E-posta: zrsahinoğlu@yahoo.com

Dipnotlar

1. Artun, Ali; 2009, Türkiye'de Mimarlık, Sanat, Tasarım Eğitimi ve Bauhaus, Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı Türkiye'de Mimarlık, Sanat, Tasarım Eğitimi ve Bauhaus, İletişim Yayınları, s.13.
2. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı, İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu Yönetmeliği, 1961, Baha Matbaası, s.1
3. Antmen, Ahu; 2008, Sanatçılardan Yazılar ve Açıklamalarla 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar, İstanbul, Sel Yayıncılık, s.107.
4. Bayer, Herbert; Gropius, Walter; Gropius, Ise; 1990, Bauhaus, 1919-1928, Newyork, The Museum of Modern Art, s.24.
5. Antmen, Ahu; 2008, Sanatçılardan Yazılar ve Açıklamalarla 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar, İstanbul, Sel Yayıncılık, s.107.
6. Köksal, Duygu; 2009, Cumhuriyet İdolojisi ve Estetik Modernizm: Baltacıoğlu, Yeni Zamanlar ve Bauhaus, Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı Türkiye'de Mimarlık, Sanat, Tasarım Eğitimi ve Bauhaus, İletişim Yayınları, s.256.
7. Gürsel, Barbaros; 2009, Bauhaus'un Fotoğraf Sanatına Etkisi, Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı Türkiye'de Mimarlık, Sanat, Tasarım Eğitimi ve Bauhaus, İletişim Yayınları, s.450.
8. 14.05.2014 tarihli Frank Metzger'in yayınlanmamış mektubundan
9. T.C. İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu Eğitim-Öğretim Planları, 1973, Talim ve Terbiye Kurulu, s. 1.
10. Aliçavuşoğlu, Esra; 2009, Bauhaus Geleneği ve Günümüz Sanatına Yansımaları, Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı Türkiye'de Mimarlık, Sanat, Tasarım Eğitimi ve Bauhaus, İletişim Yayınları, s.24

11. T.C. İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu Eğitim-Öğretim Planları, 1973, Talim ve Terbiye Kurulu, s. 4.
12. T.C. İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu Eğitim-Öğretim Planları, 1973, Talim ve Terbiye Kurulu, s. 5.
13. Ak, Bircan; 2008, Sanat ve Tasarım Eğitiminde Tatbiki Güzel Sanatlar Gerçeği, MÜGSF Yayınları, s.49.
14. T.C. İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu Eğitim-Öğretim Planları, 1973, Talim ve Terbiye Kurulu, s. 5.
15. Aslier, Mustafa; 1972, Henüz Var Olmayan Şeye Biçim Vermek, İstanbul Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu Broşürü, s.5.
16. Mayıs 2014 tarihli Hüsamettin Koçan ile yapılan yayınlanmamış söyleşiden alınmıştır.
17. Yasa Yaman, Zeynep; 2005, Hüsamettin Koçan Yedi Sergi Bir Selamlama, İstanbul, Baksı Kültür Sanat Vakfı, s.31.
18. Yasa Yaman, Zeynep; 2005, Hüsamettin Koçan Yedi Sergi Bir Selamlama, İstanbul, Baksı Kültür Sanat Vakfı, s.45.
19. Yasa Yaman, Zeynep; 2005, Hüsamettin Koçan Yedi Sergi Bir Selamlama, İstanbul, Baksı Kültür Sanat Vakfı, s.64.
20. Mayıs 2014 tarihli Hüsamettin Koçan ile yapılan yayınlanmamış söyleşiden alınmıştır.
21. Aliçavuşoğlu, Esra; 2010, Uzak Mekân Hüsamettin Koçan, İstanbul, Baksı Kültür ve Sanat Vakfı, s.158.
22. Mayıs 2014 tarihli Hüsamettin Koçan ile yapılan yayınlanmamış söyleşiden alınmıştır.
23. Haziran 2014 tarihli Tayfun Erdoğan ile yapılan yayınlanmamış söyleşiden alınmıştır.
24. Haziran 2014 tarihli Tayfun Erdoğan ile yapılan yayınlanmamış söyleşiden alınmıştır.
25. Aliçavuşoğlu, Esra; 2008, Tayfun Erdoğan'ın 'Naturalist Üslupta' Tuvaleri, Cumhuriyet Haftasonu, 15 Mart 2008, s.2.
26. Haziran 2014 tarihli Tayfun Erdoğan ile yapılan yayınlanmamış söyleşiden alınmıştır.
27. Haziran 2014 tarihli Tayfun Erdoğan ile yapılan yayınlanmamış söyleşiden alınmıştır.
28. Nisan 2014 tarihli Murat Morova ile yapılan yayınlanmamış söyleşiden alınmıştır.
29. Nisan 2014 tarihli Murat Morova ile yapılan yayınlanmamış söyleşiden alınmıştır.
30. Nisan 2014 tarihli Murat Morova ile yapılan yayınlanmamış söyleşiden alınmıştır.
31. Nisan 2014 tarihli Murat Morova ile yapılan yayınlanmamış söyleşiden alınmıştır.
32. Nisan 2014 tarihli Murat Morova ile yapılan yayınlanmamış söyleşiden alınmıştır.
33. Nisan 2014 tarihli Murat Morova ile yapılan yayınlanmamış söyleşiden alınmıştır.
34. Nisan 2014 tarihli Murat Morova ile yapılan yayınlanmamış söyleşiden alınmıştır.
35. Aliçavuşoğlu, Esra; 2009, Bauhaus Geleneği ve Günümüz Sanatına Yansımaları, Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı Türkiye'de Mimarlık, Sanat, Tasarım Eğitimi ve Bauhaus, İletişim Yayınları, s.25

Kaynaklar

- Artun, Ali; 2009, Türkiye'de Mimarlık, Sanat, Tasarım Eğitimi ve Bauhaus, Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı Türkiye'de Mimarlık, Sanat, Tasarım Eğitimi ve Bauhaus, İletişim Yayınları.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı, İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu Yönetmeliği, 1961, Baha Matbaası.
- Antmen, Ahu; 2008, Sanatçılardan Yazılar ve Açıklamalarla 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar, İstanbul, Sel Yayıncılık.
- Bayer, Herbert; Gropius, Ise; Gropius, Walter; 1990, Bauhaus, 1919-1928, Newyork, The Museum of Modern Art.
- Köksal, Duygu; 2009, Cumhuriyet İdolojisi ve Estetik Modernizm: Baltacıoğlu, Yeni Zamanlar ve Bauhaus, Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı Türkiye'de Mimarlık, Sanat, Tasarım Eğitimi ve Bauhaus, İletişim Yayınları.
- Gürsel, Barbaros; 2009, Bauhaus'un Fotoğraf Sanatına Etkisi, Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı Türkiye'de Mimarlık, Sanat, Tasarım Eğitimi ve Bauhaus, İletişim Yayınları.
- 14.05.2014 tarihli Frank Metzger'in yayınlanmamış mektubundan
- T.C. İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu Eğitim-Öğretim Planları, 1973, Talim ve Terbiye Kurulu.
- Aliçavuşoğlu, Esra; 2009, Bauhaus Geleneği ve Günümüz Sanatına Yansımaları, Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı Türkiye'de Mimarlık, Sanat, Tasarım Eğitimi ve Bauhaus, İletişim Yayınları.
- Ak, Bircan; 2008, Sanat ve Tasarım Eğitiminde Tatbiki Güzel Sanatlar Gerçeği, MÜGSF Yayınları.
- Aslier, Mustafa; 1972, Henüz Var Olmayan Şeye Biçim Vermek, İstanbul Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu Broşürü.
- Mayıs 2014 tarihli Hüsamettin Koçan ile yapılan yayınlanmamış söyleşi.

- Yasa Yaman, Zeynep; 2005, Hüsamettin Koçan Yedi Sergi Bir Selamlama, İstanbul, Baksı Kültür Sanat Vakfı.
- Aliçavuşoğlu, Esra; 2010, Uzak Mekân Hüsamettin Koçan, İstanbul, Baksı Kültür ve Sanat Vakfı.
- Haziran 2014 tarihli Tayfun Erdoğmuş ile yapılan yayınlanmamış söyleşi.
- Aliçavuşoğlu, Esra; 2008, Tayfun Erdoğmuş'un 'Naturalist Üslupta' Tuvalleri, Cumhuriyet Haftasonu, 15 Mart 2008.
- Nisan 2014 tarihli Murat Morova ile yapılan yayınlanmamış söyleşi.